

систему регулярного моніторингу, що надає менеджерам ВНЗ релевантну інформацію для прийняття своєчасних та ефективних управлінських рішень, пов'язаних із забезпеченням економічної безпеки.

Отже, проблема економічної безпеки ВНЗ у сучасних умовах набуває особливої актуальності. Цьому сприяють економічна нестабільність суспільства, скорочення бюджетного фінансування низки ВНЗ, незрозумілість умов виживання за відсутності бюджетного фінансування, недосконалість законодавства (зокрема, розбіжність нормативних правил податкового та бюджетного обліку), відсутність механізму страхування ризику прийняття управлінських рішень у сфері освіти, різноспрямованість інтересів традиційно наявних у ВНЗ структурних підрозділів, наявність утриманських настроїв у працівників.

Проблема забезпечення безпеки вищих навчальних закладів зараз є досить актуальною, оскільки число небезпек і

загроз регулярно зростає, таких як тероризм, пожежі, кримінальні дії окремих осіб, економічна конкуренція. Рівень забезпечення безпеки більшості вищих навчальних закладів перебуває на край низькому рівні й вимагає модернізації. Основною проблемою є відсутність єдиної політики в цьому питанні, а також недостатня увага відповідних державних органів. Задля підвищення безпеки вищих навчальних закладів слід вжити комплексних заходів безпеки, які включають як встановлення постів фізичної охорони, так і застосування сучасних технічних засобів безпеки. Це дасть змогу звести до мінімуму число можливих негативних проявів щодо студентів та працівників ВНЗ. У сучасних умовах питання економічної безпеки мають бути основними у зв'язку з тим, що економічний стан будь якої структури держави є головним фактором загальної стабільності та забезпечення системи безпеки, зокрема ВНЗ.

УДК 342.56:35.072.2(477)

DOI <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2019-2-12>

Втручання в діяльність судових органів як спроба посягання на принцип незалежності судової гілки влади в Україні

Сінельнік Р. В.

*Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна
ruslan_sinelnik@ukr.net*

Ключові слова:

судова влада, суддя, правосуддя, незалежність, недоторканність, втручання в діяльність судових органів.

Надійшло до редколегії:

19.09.2019

Прийнято до друку: 28.10.2019

У статті розглянуто вплив реформаційних процесів у сфері судової влади України на втручання у діяльність судових органів. Автором проаналізовано засади судочинства, засади забезпечення незалежності судді, акцентовано увагу на важливості дотримання принципів незалежності та недоторканності судді. Наведено приклади категорій ситуацій, описаних у повідомленнях суддів про втручання в їхню діяльність, розглянутих Вищою радою правосуддя. Здійснено дослідження правових способів захисту від протиправного впливу на неупередженість носіїв судової влади. Автор розкриває наслідки скоєння злочинів проти правосуддя, обґрунтовує їх вплив на процес судового розгляду справи та

Intervention in the activities of judicial authorities how to take achievement of the independence of the judicial branch of power in Ukraine

Sinielnik R. V.

Zaporizhzhya National University, str. Zhukovskogo, 66, Zaporizhzhya, Ukraine
ruslan_sinielnik@ukr.net

Key words:

judiciary, judge, justice, independence, inviolability, interference with the activities of the judiciary.

The article deals with the influence of the reform processes in the sphere of the judicial power of Ukraine on the interference with the activity of the judicial bodies. The author analyzes the principles of the judiciary, the principles of ensuring the independence of the judge, and emphasizes the importance of observing the principles of independence and integrity of the judge. Examples of the categories of situations described in the Judges' reports of interference with their activities were reviewed by the High Judicial Council. The legal ways of protection against unlawful influence on the impartiality of the judiciary are carried out.

Guaranteeing the independence of the judiciary in our country is a pledge of fair and impartial administration of justice. The Basic Law of Ukraine stipulates that the independence and integrity of a judge are guaranteed by the Constitution and laws of Ukraine. The judge, in the administration of justice, is independent and governed by the rule of law.

Unfortunately, despite numerous reforms process in the judiciary, every year the interference in judges is not terminated, but rather becomes threatening and is the basis for the consideration of the High Council of Justice reports of interference in judicial activities concerning the administration of justice. In particular, interference with the work of judges is carried out by law enforcement agencies, citizens and their associations, the media, and often by lawyers.

On the way to Ukraine to ensure the independence of the judiciary, rule of law, the right to a fair trial and authorized in accordance with European standards of justice priority is to resolve on combating crime against justice and personal security of life and health carriers judiciary, members of their families and their homes and property.

Гарантія незалежності судової гілки влади у нашій державі є запорукою справедливого та неупередженого відправлення правосуддя. Основним Законом України передбачено, що незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією та законами України. Суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права [3].

Стаття 129 Конституції України визначає, що основними засадами

судочинства є такі:

- 1) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
- 2) забезпечення доведеності вини;
- 3) змагальність сторін та свобода щодо надання ними суду своїх доказів і доведення перед судом їх переконливості;
- 4) підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором;
- 5) забезпечення обвинуваченому права на захист;
- 6) гласність судового процесу та

його повне фіксування технічними засобами;

7) розумні строки розгляду справи судом;

8) забезпечення права на апеляційний перегляд справи, а у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення;

9) обов'язковість судового рішення.

Законом можуть бути визначені також інші засади судочинства.

Судочинство провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних. За неповагу до суду чи судді винні особи притягаються до юридичної відповідальності [3].

Норма статті 126 Конституції України чітко визначає, що вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється [3].

У 2004 році Конституційний Суд України у своєму рішенні про офіційне тлумачення положення частини першої статті 126 Конституції України (254к/96-ВР) визначив, що незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією та законами України у взаємозв'язку з іншими положеннями розділу VIII Основного Закону України, а також вирішив, що незалежність суддів є невід'ємною складовою їхнього статусу. Вона є конституційним принципом організації та функціонування судів, а також професійної діяльності суддів, які, здійснюючи правосуддя, підкоряються лише закону. Незалежність суддів забезпечується насамперед особливим порядком їх обрання або призначення на посаду та звільнення з посади; заборонаю будь-якого впливу на суддів; захистом їх професійних інтересів; особливим порядком притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності забезпеченням державою особистої безпеки суддів та їхніх сімей; гарантуванням фінансування та належних умов для функціонування судів і діяльності суддів, їх правового та соціального захисту; заборонаю суддям

належати до політичних партій та профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, займатися за сумісництвом певними видами діяльності; притягненням до юридичної відповідальності винних осіб за неповагу до суддів і суду; суддівським самоврядуванням [7].

Недоторканність суддів – це один із елементів їхнього статусу. Вона не є особистим привілеєм, а має публічно-правове призначення, що полягає у забезпеченні здійснення правосуддя неупередженим, безстороннім та справедливим судом. Положення частини другої статті 126 Конституції України (254к/96-ВР) «вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється» треба розуміти як забезпечення незалежності суддів у зв'язку зі здійсненням ними правосуддя, а також як заборону щодо суддів будь-яких дій незалежно від форми їх прояву з боку державних органів, установ та організацій, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, фізичних та юридичних осіб задля перешкоди виконанню суддями професійних обов'язків або схилення їх до винесення неправосудного рішення тощо [7].

Незалежність суду також закріплена у статті 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (далі – Закон). Так, частина перша статті визначає, що, здійснюючи правосуддя, суди є незалежними від будь-якого незаконного впливу, суди здійснюють правосуддя на основі Конституції та законів України, а також на засадах верховенства права [2].

Відповідно до частини другої статті 6 Закону звернення до суду громадян, організацій чи посадових осіб, які, відповідно до закону, не є учасниками судового процесу, щодо розгляду конкретних справ судом не розглядаються, якщо інше не передбачено законом [2].

Із положення частини 3 статті 6 Закону випливає, що втручання у

здійснення правосуддя, вплив на суд або суддів у будь-який спосіб, неповага до суду чи суддів, збирання, зберігання, використання та поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб задля дискредитації суду або впливу на безсторонність суду, заклики до невиконання судових рішень забороняються й мають наслідком відповідальність, установлену законом [2].

Частина 4 статті 6 Закону прямо відсилає до обов'язку органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб утримуватися від заяв та дій, що можуть підірвати незалежність судової влади [2].

Частина 5 статті 6 Закону визначає діяльність суддівського самоврядування як органу, на який покладено функцію захисту професійних інтересів суддів та вирішення питань внутрішньої діяльності судів [2].

Суддя як особа, наділена повноваженнями щодо здійснення правосуддя, має особливі засади незалежності, які містить стаття 48 Закону.

1) Суддя у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежним від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання.

2) Суддя здійснює правосуддя на основі Конституції та законів України, керуючись принципом верховенства права. Втручання у діяльність судді щодо здійснення правосуддя забороняється й має наслідком відповідальність, установлену законом.

3) Суддя не зобов'язаний давати жодних пояснень щодо суті справ, які перебувають у його провадженні, крім випадків, установлених законом.

4) Суддя зобов'язаний звернутися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до Вищої ради правосуддя та до Генерального прокурора [2].

Отже, вплив на здійснення правосуддя в будь-якій формі здатен

поставити під сумнів неупередженість судового розгляду, як наслідок, справедливість винесеного судом судового рішення в конкретній справі.

Суддя як носій судової влади, здійснюючи правосуддя відповідно до пунктів 1, 2 частини 7 статті 56 Закону, зобов'язаний справедливо, безсторонньо та своєчасно розглядати й вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства; дотримуватися правил суддівської етики, зокрема виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки в будь-якій діяльності задля укріплення суспільної довіри до суду, забезпечення впевненості суспільства в чесності та непідкупності суддів [2].

В.В. Городовенко у своїх працях розрізняє зовнішню та внутрішню незалежність судової влади. Слушною є його думка про те, що до зовнішньої незалежності слід відносити відокремлення судової влади від законодавчої влади та виконавчої влади; визначення незалежності (самостійності) судової влади всіма іншими гілками влади як основної та обов'язкової її ознаки, що полягає в неможливості існування в державі будь-яких форм стороннього впливу, політичними партіями та іншими об'єднаннями громадян, а також громадянами; законодавче закріплення незалежності суду і суддів як її носіїв; підкорення суддів тільки закону; єдність і цілісність структури судових органів; стабільний характер формування судової системи; безстроковість повноважень суддів, їх незмінність; повнота судової влади у сфері здійснення правосуддя; виконання судових рішень всіма без винятку посадовими особами держави. Внутрішню незалежність судової влади забезпечують бездоганні особистісні якості суддів, високий професіоналізм, виключення з практики неправосудних судових рішень, соціально-побутові, матеріальні умови життя суддів, авторитет кожного судді як суб'єкта судової влади [9, с. 46–47].

Засади забезпечення незалежності судді прописані у частині 5 статті 48 Закону. Так, ними є:

- особливий порядок призначення судді, притягнення до відповідальності, звільнення та припинення повноважень;
- недоторканність та імунітет судді;
- незмінюваність судді;
- порядок здійснення правосуддя, визначений процесуальним законом, таємницею ухвалення судового рішення;
- заборона втручання у здійснення правосуддя;
- відповідальність за неповагу до суду чи судді;
- окремий порядок фінансування та організаційного забезпечення діяльності судів, установленим законом;
- належне матеріальне та соціальне забезпечення судді;
- функціонування органів суддівського врядування та самоврядування;
- визначені законом засоби забезпечення особистої безпеки судді, членів його сім'ї, майна, а також інші засоби їх правового захисту;
- право судді на відставку [2].

Окрім цього, Закон зобов'язує органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, а також фізичних і юридичних осіб та їх об'єднання поважати незалежність судді й не посягати на неї (частина 6 статті 48 Закону) [2].

Під час прийняття нових законів або внесення змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу визначених Конституцією України та законом гарантій незалежності судді (частина 7 статті 48 Закону) [2].

Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про незалежність судової влади» від 13 червня 2007 року № 8 визначає, що гарантії самостійності судів та незалежності суддів в Україні

належним чином не забезпечені. На практиці законодавчим органом, органами виконавчої влади, їх посадовими особами нерідко ігнорується конституційний принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову. Мають місце спроби втручання в організацію діяльності судів, вирішення конкретних судових справ, перешкоджання здійсненню судами правосуддя на визначених законом засадах, тиск на суддів шляхом погроз, шантажу та іншого протиправного впливу, зокрема, у формі прийняття незаконних нормативно-правових актів та правових актів індивідуальної дії, неправомірного використання суб'єктами влади наданих їм повноважень, а також незаконного наділення деяких державних органів відповідними повноваженнями, що посилює залежність від них судів та суддів. Останнім часом факти тиску на суддів і втручання в діяльність судів набули системного та відвертого характеру, зокрема під час розгляду судами справ, формування суддівського корпусу, призначення суддів на адміністративні посади, вирішення питань про відповідальність суддів. Грубо порушується визначений законом порядок притягнення суддів до відповідальності щодо встановлення її підстав, строків притягнення до неї, забезпечення суддям, стосовно яких вирішується питання про відповідальність, можливості вжити передбачених законом заходів щодо свого захисту [6].

Правовим способом захисту від протиправного впливу на неупередженість носіїв судової влади, відповідно до положення пункту 9 частини 7 статті 56 Закону, є обов'язок судді звертатися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до Вищої ради правосуддя та Генерального прокурора впродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про таке втручання [2].

На жаль, попри численні реформаційні процеси у сфері судової влади, з кожним роком втручання у

діяльність суддів не припиняється, а набуває загрозливого характеру та стає підставою для розгляду Вищою радою правосуддя повідомлень суддів про втручання в діяльність щодо здійснення правосуддя. Зокрема, втручання у діяльність суддів відбувається з боку правоохоронних органів, громадян та їх об'єднань, засобів масової інформації та нерідко з боку адвокатів.

Відповідно до інформації, яка міститься на офіційному веб-сайті Вищої ради правосуддя «Про результати діяльності Вищої ради правосуддя за 2018 рік», у 2018 році українські судді зверталися з повідомленнями про втручання в діяльність судді 436 разів, що на 32% більше, ніж у 2017 році (330 заяв) [14]. Ця статистика підтверджує зростання негативних явищ впливу на неупередженість судового розгляду та справедливого вирішення судового спору.

Кримінальний кодекс України (далі – ККУ) встановлює відповідальність за втручання в діяльність судових органів. Так, відповідно до статті 376 ККУ, втручанням є втручання в будь-якій формі в діяльність судді задля перешкоди виконанню ним службових обов'язків або винесення неправосудного рішення; ті ж самі дії, якщо вони перешкодили запобіганню злочину чи затриманню особи, яка його вчинила, або вчинені особою з використанням свого службового становища [4].

Науково-практичний коментар ККУ під втручанням розуміє вплив на свідомість і волю судді, а для кваліфікації цього діяння за статтею 376 ККУ не має значення, у який спосіб і за допомогою яких засобів здійснюється такий вплив (прохання, рекомендація, вказівка, вимога, критика судді в засобах масової інформації до вирішення справи, обіцянка всляких вигід, залякування судді чи його близьких тощо) [13, с. 853].

Втручання може здійснюватися в усній чи письмовій формі; під час безпосереднього контакту із суддею або через посередників чи за допомогою

технічних засобів; шляхом впливу на самого суддю чи його близьких. Проте склад злочину відсутній, якщо втручання в діяльність судових органів здійснюється не у формі впливу на свідомість і волю судді, а в інший спосіб (наприклад, шляхом викрадення чи знищення матеріалів справи, підміни речових доказів, примушування свідків до давання неправдивих показань). Такі дії слід кваліфікувати за відповідними статтями ККУ (наприклад, за статтями 357, 386 ККУ). Якщо втручання в діяльність судді здійснюється шляхом пропозиції чи давання йому хабаря, вчинене кваліфікується за сукупністю злочинів (за статтями 369 і 376 ККУ), бо в цих випадках шкоди зазнають два об'єкти: як діяльність державного апарату, так й інтереси правосуддя [13, с. 854].

Окрім кримінальної відповідальності за втручання в діяльність судових органів, ККУ містить такі злочини проти правосуддя:

– погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного, а також щодо їх близьких родичів у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною зі здійсненням правосуддя (стаття 377);

– умисне знищення або пошкодження майна, що належить судді, народному засідателю чи присяжному або їх близьким родичам, у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною зі здійсненням правосуддя (стаття 378);

– посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною зі здійсненням правосуддя (стаття 379) [4].

Виключається кваліфікація як втручання в діяльність судових органів і таких дій винного, які вчинюються ним із мотивів помсти вже після виконання суддею своїх обов'язків щодо здійснення правосуддя. За інших необхідних умов такі дії можуть містити ознаки одного зі злочинів, передбачених статтями 377–379 ККУ. Проте якщо в такому разі винний не

вчинює свої дії з помсти, а спрямовує їх на схиляння судді до зміни (призупинення, припинення, скасування, перегляду) прийнятого рішення, то вчинене слід кваліфікувати за статтею 376 ККУ [4].

Як правило, факт скоєння злочинів проти правосуддя підриває незалежність судової влади та знижує рівень довіри громадян до суду, що негативно впливає на процес судового розгляду справи та винесення справедливого рішення.

Цю позицію підтримує В.В. Городовенко, який вважає, що поняття незалежності судової влади й незалежності суддів взаємопов'язані, адже говорити про незалежність суддів поза поняттям незалежності судової влади неможливо. На його думку, не може бути залежної судової влади й незалежного судді (не мається на увазі її залежність від закону). Незалежність суддів є легітимною тільки в процесуальній діяльності носіїв судової влади, під час виконання ними обов'язків зі здійснення правосуддя та не виходить за цю сферу. Таким чином, поза судом і процесуальною формою принцип незалежності судді не існує [9, с. 47].

Аналізуючи звернення суддів до ВРП із повідомленнями про втручання, експерти-правники ГО «Фундація DEJURE» виокремили такі правові позиції ВРП за категоріями відповідно до ситуацій, описаних у повідомленнях.

Звернення до суду осіб, які не є учасниками судових справ, які визнано втручанням у здійснення правосуддя:

- звернення комітетів Верховної Ради (ВР) України щодо вжиття судом заходів індивідуального характеру стосовно запобігання порушення прав певної особи;

- звернення депутатів ВР, місцевих рад до суду, котрі стосуються розгляду конкретних справ, учасниками яких вони не є;

- дзвінки чи SMS судді, у яких висловлюються заклики прийняти певне рішення та містяться погрози.

Не визнавалося втручанням у рішення правосуддя:

- звернення громадян до суддів із проханнями дотримуватись законодавства під час розгляду справи або звернення, у яких висловлюються непогодження з рішеннями суддів;

- звернення громадських організацій до суддів з повідомленнями про взяття на громадський контроль розгляду певної справи;

- звернення громадян, у яких суддю запрошують на зустріч для надання пояснень щодо вже прийнятого ним рішення.

Звернення до суду осіб, які беруть участь у судовій справі, які не визнавалися втручанням у рішення правосуддя:

- заявлення судді відводів, зокрема безпідставних;

- звернення до суду з проханням вжити організаційних заходів щодо призначення справи до розгляду;

- звернення до голови суду із заявою про передачу справи на розгляд іншій колегії суду;

- звернення, у яких відображено ставлення учасника справи до судді чи ходу провадження у справі;

- клопотання про відкладення судового розгляду у зв'язку з участю особи в тестуванні в межах конкурсу на посаду в Національному антикорупційному бюро України (НАБУ);

- звернення сторони у справі до судді по мобільному телефону з проханням об'єктивно розглядати справу, що перебуває у провадженні;

- звернення присяжного до судді з проханням прийняти рішення на користь сторони у справі;

- дзвінки/SMS на мобільний телефон судді з проханнями допомогти у вирішенні судової справи, що перебуває у провадженні іншого судді того ж суду;

- спроба захисника сторони потрапити до голови суду, який здійснює провадження в його справі, на прийом з відмовою назватися.

Поведінка у залі судових засідань, яка визнана втручанням у здійснення правосуддя:

- блокування залів судових засідань/приміщень судів;
- акт фізичного насильства щодо судді, пов'язаного з її рішенням у нерозглянутій справі;
- заявлення відводів суддям під загрозою бойкоту судових засідань у разі їх незадоволення;
- порушення правил поведінки в судовому засіданні (висловлювання негативного характеру стосовно особи судді, нахабна поведінка, ігнорування вимог головуючого, безперервне заявлення безпідставних клопотань тощо);
- постійна згадка учасників у справі про те, що вони подали заяву про вчинення злочину/дисциплінарну скаргу щодо суддів.

Звернення учасників судових справ до державних органів щодо суддів, що не визнавалося втручанням у рішення правосуддя:

- звернення з дисциплінарними скаргами до Вищої ради правосуддя щодо суддів;
- звернення із заявами до органів правопорядку щодо вчинення злочинів суддями;
- відносини суддів з іншими державними органами.

Визнано втручанням у здійснення правосуддя:

- звернення народного депутата до ВРП з дисциплінарною скаргою щодо судді без достатніх на те підстав;
- відкриття кримінального провадження щодо судді на підставі частини 1 статті 375 КК України як реакція на повернення суддею клопотання слідчого без розгляду;
- системний допит судді як свідка щодо справи, яка перебуває у його провадженні;
- обшук житла/кабінету судді у час, який збігається з часом розгляду суддею справи, пов'язаної з органом або

посадовими особами органу, який здійснює обшук;

- тривале здійснення досудового розслідування за фактом вчинення суддею кримінального правопорушення без повідомлення останньому про підозру;
- виклик судді на допит як свідка у кримінальному провадженні щодо винесення ним завідомо неправосудного рішення через тривалий час після відкриття провадження;
- витребування від судді пояснень щодо невиконання суддею вимог норм законодавства про самовідвід у нерозглянутій справі.

Не визнавалося втручанням у рішення правосуддя:

- надсилання прокуратурою до суду запиту щодо перебування в його провадженні певних нерозглянутих справ;
- вилучення детективами в процесі обшуку в кабінеті судді матеріалів справи, дозвіл на вилучення яких не надавався ухвалою слідчого судді;
- внесення органами правопорядку відомостей в Єдиний реєстр досудових розслідувань (ЄРДР) щодо вчинення суддею злочину, передбаченого статтею 375 КК України за заявами громадян;
- вручення судді протоколів про вчинення корупційних адміністративних правопорушень щодо дій судді в уже розглянутій справі;
- відкриття провадження за позовом особи до судді про скасування постанови про притягнення до адміністративного правопорушення (неповага до суду).

Публічні мітинги перед судом, які визнано втручанням у здійснення правосуддя:

- проведення тривалої масової акції з використанням гучної музики біля приміщення суду.

Не визнавалося втручанням у рішення правосуддя:

- проведення членами громадської організації акцій протесту

біля приміщення суду.

Публікації щодо суддів у ЗМІ та Інтернеті, які не визнавалися втручанням у рішення правосуддя:

- публікації про можливе вчинення суддею неправомірних дій/правопорушень;
- критика професійної діяльності судді та прийнятих ним рішень;
- недобросовісне використання контактних даних судді.

Види втручання, про які в рішеннях ВРП не йдеться, а мало би:

- тиск голів судів на суддів;
- заходи із забезпечення незалежності суддів [15].

Бангалорські принципи поведінки суддів першим показником визначають незалежність судових органів, яка є передумовою забезпечення правопорядку та основною гарантією справедливого вирішення справи в суді. Отже, суддя має відстоювати та втілювати в життя принцип незалежності судових органів в його індивідуальному та колективному аспектах. Застосовуючи цей принцип, суддя повинен здійснювати свою судову функцію незалежно, виходячи виключно з оцінювання фактів, відповідно до свідомого розуміння права, незалежно від стороннього впливу, спонукання, тиску, загроз чи втручання, прямого чи опосередкованого, що здійснюється з будь-якої сторони та з будь-якою метою; дотримуватися незалежної позиції як щодо суспільства загалом, так і щодо конкретних сторін судової справи, у якій він повинен винести рішення; не тільки виключає будь-які взаємовідносини, що не відповідають посаді, чи втручання з боку органів законодавчої та виконавчої влади, але й робить це так, щоб це було зрозуміло навіть сторонньому спостерігачу; коли рішення у справі має бути прийняте ним одноособово, він діє незалежно від своїх колег по суду; відстоює та підтримує гарантії виконання судьями своїх обов'язків задля збереження та підвищення інституціональної та оперативної

відповідальності суддів; виявляє та підтримує високі стандарти поведінки суддів задля укріплення суспільної довіри до судових органів, що має першочергове значення для підтримки незалежності судових органів [8].

Незалежність суддів не є привілеєм чи прерогативою окремого судді. Це обов'язок, який покладається на кожного суддю для того, щоби дати йому можливість чесно та неупереджено розглядати справу на основі законів і доказів, без зовнішнього тиску чи впливу та побоювання будь-якого втручання. Основою принципу незалежності суддів є повна свобода судді у розгляді справ, які надходять до суду; жоден зовнішній суб'єкт (уряд, групи впливу, окремі особи чи навіть інший суддя) не може втручатися чи здійснювати спробу втручання у ведення суддею справи і прийняття щодо неї рішення (Справа *R v Beauregard*, Верховний Суд Канади (1987 рік) LRC (Const) 180 at 188, виголошено Головним суддею Діксоном) [12].

Важливим у розгляді справи є дотримання суддею принципу об'єктивності, який є необхідною умовою належного виконання ним своїх обов'язків. Об'єктивність проявляється не тільки у змісті винесеного рішення, але й в усіх процесуальних діях, що супроводжують його прийняття. Застосування відбувається таким чином:

- під час виконання своїх обов'язків суддя вільний від будь-яких схильностей, упередженості чи забобонів;
- поведінка судді в процесі засідання та за стінами суду має сприяти підтримці та зростанню довіри суспільства, представників юридичної професії та сторін у справі до об'єктивності суддів та судових органів;
- суддя за можливості обмежує себе у здійсненні дій, що можуть стати приводом для позбавлення його права брати участь у судовому засіданні та виносити рішення у справах;
- перед розглядом справи (про який відомо, що він відбудеться, або це

тільки передбачається) суддя утримується від будь-яких коментарів, що могли би з огляду на розумне оцінювання ситуації якимось чином вплинути на перебіг цієї справи чи поставити під сумнів справедливе ведення процесу; суддя утримується від публічних та інших коментарів, оскільки це може перешкодити неупередженому розгляду справи стосовно певної особи чи питання;

– суддя заявляє про самовідвід від участі в розгляді справи в тому випадку, якщо для нього не є можливим винесення об'єктивного рішення у справі, або в тому випадку, коли у стороннього спостерігача могли б виникнути сумніви щодо неупередженості судді.

Нижче наведені приклади таких випадків:

– у судді склалося реальне упереджене ставлення до якоїсь зі сторін або судді з його власних джерел стали відомі певні докази чи факти стосовно справи, яка розглядається;

– раніше під час розгляду цього ж самого предмета спору суддя виступав як адвокат чи долучався до справи як важливий свідок;

– суддя чи члени його родини матеріально зацікавлені в рішенні у відповідній справі.

Суддя не може бути відсторонений від участі у розгляді справи тоді, коли жодний інший суд не може бути призначений для розгляду цієї справи або через терміновий характер справи, коли зволікання її вирішення може привести до серйозної судової помилки [8].

Стаття 75 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) містить перелік обставин, що виключають участь слідчого судді, судді або присяжного в кримінальному провадженні, а саме пунктом 4 частини 1 статті 75 КПК визначено, що слідчий суддя, суддя або присяжний не може брати участь у кримінальному провадженні за наявності інших обставин, які викликають сумнів щодо його

неупередженості [5].

Проте, на нашу думку, сумніви в неупередженості не варто порівнювати зі втручанням у судову діяльність як з боку сторін по справі, так і з боку ЗМІ, громадських організацій або окремих громадян. Тим більше, що в жодному нормативно-правому акті України не міститься посилення на заборону судді брати участь у розгляді справи, стосовно якої суддею було подано до ВРП або Генерального прокурора повідомлення про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя. Цей факт підкреслює принцип забезпечення незмінюваності судді та/або складу суду як дотримання основної засади судочинства.

Щодо цього слушно слід вважати думку Голови Ради Суддів України О.С. Ткачука, який підкреслив, що Коментарем до Кодексу суддівської етики, затвердженим Рішенням Ради суддів України від 4 лютого 2016 року № 1, роз'яснено, що суддя має право заявити про самовідвід у випадках, передбачених процесуальним законодавством, за наявності упередженості щодо одного з учасників процесу. Відчуття упередженості – це формування у судді до тієї чи іншої людини, яка є учасником судового розгляду, власного ставлення, заснованого не на об'єктивному критерії, а на особистих симпатіях або антипатіях. Проте він наголосив на тому, що слід розуміти, що зловживання самовідводом не допускається і може потягнути до застосування дисциплінарної відповідальності. У цьому контексті зловживання правом на самовідвід означає недобросовісне використання суддею незначного приводу для того, щоб уникнути розгляду справи, тому заявлення суддею самовідводу є допустимим лише за неможливості ухвалення суддею об'єктивного рішення у справі [11].

Після факту втручання у діяльність суду, погроз, спроб впливу на суддю в різних проявах виникає гостра необхідність захисту судді, працівників

суду, а також їх близьких та родичів.

Право на державний захист суддів та членів їхніх сімей закріплене статтею 140 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», яка визначає таке:

1) судді, члени їхніх сімей та їхнє майно перебувають під особливим захистом держави; Служба судової охорони, органи правопорядку зобов'язані вживати необхідних заходів для забезпечення безпеки судді, членів його сім'ї, збереження їхнього майна, якщо від судді надійде відповідна заява;

2) вчинені у зв'язку зі службовою діяльністю судді посягання на його життя й здоров'я, знищення чи пошкодження його майна, погроза вбивством, насильством чи пошкодженням майна судді, образа чи наклеп на нього, а також посягання на життя й здоров'я членів його сім'ї (батьків, дружини, чоловіка, дітей), погроза їм вбивством, пошкодженням майна мають наслідком відповідальність, установлену законом;

3) суддя має право на забезпечення засобами захисту, які йому надаються Службою судової охорони, утвореною відповідно до цього Закону [2].

Також державний захист суддів Конституційного Суду України, суддів та працівників апаратів судів, працівників правоохоронних органів здійснюється на підставі ЗУ «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», який містить систему особливих заходів державного захисту від перешкоджання виконанню покладених на працівників суду та правоохоронних органів законом обов'язків і здійсненню наданих прав, а також від посягань на життя, здоров'я, житло й майно зазначених осіб та їх близьких родичів у зв'язку зі службовою діяльністю цих осіб [1].

Однак практика свідчить про

недосконалість забезпечення носіїв судової влади безпечними умовами під час професійної діяльності та поза межами робочого місця, такими як особиста охорона, охорона житла та майна; видача зброї, засобів індивідуального захисту й сповіщення про небезпеку від протиправних дій, пов'язаних із судовою діяльністю.

Підтвердженням цієї проблеми стала доповідь члена ВРП А.А. Овсієнко, який підкреслив таке: «На жаль, досвід розгляду таких повідомлень протягом двох років діяльності ВРП засвідчує, що Генеральна прокуратура України та Національна поліція України і підпорядковані їм підрозділи не вживають достатньо ефективних заходів для швидкого досудового розслідування кримінальних проваджень за фактами втручання у здійснення правосуддя, адже дієве досудове розслідування є найбільш ефективним засобом протидії та попередження випадків втручання» [10].

На шляху до забезпечення в Україні незалежності судової гілки влади, верховенства права, права на справедливий та повноважний суд відповідно до європейських стандартів судочинства першочерговим завданням є вирішення питань протидії злочинам проти правосуддя та забезпечення особистої безпеки життя та здоров'я носіїв судової влади, членів їхніх сімей, а також їхнього житла, майна. Дотримання державою цих умов під час здійснення правосуддя дало б змогу не лише вберегти суддів від фізичних посягань на їхнє життя та здоров'я, але й захистити від розумового та психологічного навантаження, емоційної напруги, стресів та нервових зривів у разі незаконного впливу, тиску або втручання в їхню професійну діяльність.

Література

1. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23 грудня 1993 року № 3781-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>.
2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

3. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.
4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
6. Про незалежність судової влади : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 13 червня 2007 року № 8. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07>.
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України про офіційне тлумачення положень частин першої, другої статті 126 Конституції України та частини другої статті 13 Закону України «Про статус суддів» (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-04/ed20140302>.
8. Бангалорські принципи поведінки суддів від 19 травня 2006 року, схвалені резолюцією економічної та соціальної Ради ООН 27 липня 2006 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_j67.
9. Городовенко В. В. Проблеми становлення незалежної судової влади в Україні : монографія. Київ : Фенікс, 2007. 224 с.
10. ГПУ та Нацполіція не вживають достатньо ефективних заходів для швидкого розслідування фактів втручання у здійснення правосуддя / Офіційний веб-сайт Вищої ради правосуддя. 2019. URL : <http://www.vru.gov.ua/news/4906>.
11. Зловживання процесуальним правом на самовідвід може бути свідченням порушення вимог Кодексу суддівської етики / Офіційний веб-сайт Ради суддів України. 2019. URL : <http://rsu.gov.ua/ua/news/zlovzivanna-procesualnim-pravom-na-samovidvid-moze-buti-svidcennam-porusenna-vimog-kodeksu-suddivskoi-etiki>.
12. Коментарі щодо Бангалорських принципів поведінки суддів. 2007. URL : <http://rsu.gov.ua/uploads/article/komentari-bangalorski-9818bfbb11.pdf>.
13. Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тютюгін В. І. та ін. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 2 : Особлива частина. Київ, 2013. 1040 с.
14. Про результати діяльності Вищої ради правосуддя за 2018 рік / Вища рада правосуддя. 2018. URL : <https://hcj.gov.ua/statistics/informaciya-pro-rezultaty-diyalnosti-vyshchoyi-rady-pravosuddya-za-2018-rik>.
15. Химук А. В., Колотило М. О. Що є і що не є втручанням у здійснення правосуддя? *Фундація DeJuRe*. URL : <https://dejure.foundation/longread/obstruction-of-justice-2016-2017>.

References

1. “On state protection of court employees and law enforcement agencies” : Law of Ukraine of 23.12.1993 No. 3781-XII. available at : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>.
2. “On the Judiciary and Status of Judges” : Law of Ukraine of 02.06.2016 No. 1402-VIII. available at : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
3. “The Constitution of Ukraine of 28.06.1996”, available at : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-ver>.

4. “The Criminal Code of Ukraine of April 05, 2001”, available at : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
5. “The Criminal Procedure Code of Ukraine of April 13, 2012”, available at : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
6. “On the Independence of the Judiciary” : Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine No. 8 of 13.06.2007, available at : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07>.
7. Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional submission of the Supreme Court of Ukraine on the official interpretation of the provisions of the first, second Article 126 of the Constitution of Ukraine and the second Article 13 of the Law of Ukraine “On the Status of Judges” (the case of the independence of judges as a component of their status), available at : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-04/ed20140302>.
8. “Bangalore Principles of Judicial Conduct of 19 May 2006”, endorsed by UN Economic and Social Council resolution of 27 July 2006, available at : https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_j67.
9. Gorodovenko, V. V. (2007). *Problemy stanovlennia nezalezhnoi sudovoi vlady v Ukraini : Monohrafiia* [Problems of Independent Judiciary in Ukraine : Monograph]. Kyiv : Phoenix.
10. “The GPU and the National Police do not take sufficiently effective measures to promptly investigate the interference with the administration of justice”, The official website of the High Council of Justice. 22.04.2019, available at : <http://www.vru.gov.ua/news/4906>.
11. “Abuse of the right of recourse may be evidence of a violation of the requirements of the Code of Judicial Ethics”, 06.12.2019, Official Website of the Council of Judges of Ukraine. available at : <http://rsu.gov.ua/en/news/zlovzivanna-procesual-pravu-na-samovidvid-moze-buti-svidcennam-porusenna-vimog-kodexsu-suddivskoi-etiki>.
12. “Comments on Bangalore Principles of Judicial Conduct”, 2007, available at : <http://rsu.gov.ua/uploads/article/comments-bangalore-9818bfb11.pdf>.
13. Baulin, Yu. V., Borisov, V. I., Tyutyugin V. I. Et al. (2013), *Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyi komentar : u 2 t. T. 2 : Osoblyva chastyna* [The Criminal Code of Ukraine. Scientific and practical commentary : in 2 volumes], Vol. 2 : Special part, Kyiv, Ukraine.
14. “On the results of the activities of the High Council of Justice for 2018”, Supreme Council of Justice. 2018, available at : <https://hcj.gov.ua/statistics/informaciya-pro-rezultaty-diyalnosti-vyshchoyi-rady-pravosuddya-za-2018-rik>.
15. Khimuk, A. V. and Kolotilo, M. O. “What is and is not an interference with the administration of justice?”, *DeJuRe Foundation*, available at : <https://dejure.foundation/longread/obstruction-of-justice-2016-2017>.